

v sociologickém výzkumu a další výklad je věnován objasnění úlohy, kterou má metodologická a teoretická příprava sociologia-marxisty při řešení problémů vznikajících v průběhu sociologického výzkumu. Zaměřuje se na čtyři hlavní otázky: 1. pojmový aparát sociologia, 2. úlohu hypotézy v sociologickém výzkumu, 3. prověřování získaných výsledků a 4. měření v sociologii. Objasňuje způsob vytváření nových pojmů, uvádí různé typy hypotéz, rozvádí otázky metod prověřování pravdivosti hypotéz, zabývá se problémem kvantifikace, který má dvě úrovně, z nichž první zahrnuje stádium sbírání sociologických informací, druhá stádium jejich zpracování. Podrobněji analyzuje některé metody a techniky, jichž využívá současná sociologie.

Kniha Sociologie pro všechny, jak již ostatně název napovídá, není svým způsobem zpracování určena jen úzkému okruhu odborníků z oboru sociologie. Je v ní patrna autorova snaha získat pro sociologii co nejširší veřejnost. Kniha je zpracována ne zcela tradičním způsobem, je napsána svěžím jazykem a doplněna i obrazovým materiálem. Zahrnuje mnoho sociologických problémů, na něž se autor dívá ze svého zorného úhlu, a proto některé jsou rozpracovány podrobněji, jiným věnuje jen stručnou poznámku, případně je do své knihy nezahrnul. Je to zřejmě spojeno se zmíněným cílem, který měl nepochybně neustále na zřeteli. Vzniká tím sice jistá nevyváženost ve zpracování materiálu, místy se kniha stává poněkud proklamativní a málo konkrétní (viz například již zmíněnou kapitolu *Z dějin sovětské sociologie*, postrádající podrobnější údaje). Celkem však možno říci, že se autorovi jeho záměr podařil. Jisté k tomu přispívá také to, že své teoretické výklady názorně doplňuje konkrétními údaji o výsledcích sociologických výzkumů v Sovětském svazu, a přitom to činí způsobem, který čtenáře získá a plně zaujme.

Svou knihu končí autor konstatováním, že sociologie v SSSR vstupuje nyní do rozhodujícího období, kdy již byly zdořány překážky, které dříve stály v cestě jejímu rychlému rozvoji. „Nyní je nutně třeba dokázat, že je schopna plnit ty důležité funkce, které od ní společnost očekává.“ Jsme přesvědčeni, že tato kniha přispěje k splnění tohoto úkolu.

Pokládáme za užitečné, aby se s knihou *Sociologia dlja vsech* seznámila i česká veřejnost, a doporučujeme proto její přeložení do češtiny.

Milena Manová

Sociologie práce v Japonsku

V březnu 1970 byla v Tokiu vydána rozsáhlá kniha,¹ kterou připravila studijní skupina pro výzkum práce při Institutu sociálních věd v Tokiu. Práce si neklade teoretické cíle, chce pouze shrnout a zveřejnit sociologické výzkumy v oblasti ekonomiky, zejména v oblasti

sociologie práce. Metodika zpracování je velmi jednoduchá, avšak i přehledná a účelná; v podstatě zachovává historický postup, dále uvádí přesný údaj o podniku či instituci (oblasti), kde se výzkum konal, jména hlavních pracovníků, kteří výzkum realizovali, a konečně — což považují za nejcněnější — informace o pojetí úkolu, jeho významu a využití výsledků výzkumu. V informaci nechybí ani údaj, kde a kdy byly tyto výsledky publikovány.

Obraz, který takto vznikl, je velmi pestrý. Ukazuje, jak rozvoj japonské ekonomiky je i v sociální oblasti charakterizován snahou o spojení teorie a praxe, jak se výzkumu podrobují především podstatné otázky (pracovní síly, přeměny struktury průmyslových odvětví a rekvalifikace kádrů apod.), ale i dílčí jevy reprezentující nové trendy (technické inovace v lesním hospodářství, životní styl dělníků). Velmi typický je růst pozornosti k odborové problematice; svědčí o růstu intenzity třídního boje v poválečném Japonsku. Zejména charakteristika těchto výzkumů ne-nechává čtenáře na pochybách, z jakých pozic a pro koho byly prováděny.

Povšimněme si však nyní charakteristiky alespoň hlavních výzkumů:

Listopad 1945 — první poválečný výzkum ve čtvrti Goska v Tokiu. Šlo o průzkum obyvatel a jejich pracovní aktivity při odstraňování válečných škod a záchraně před hladem a zimou.

Prosinec 1945 — výzkum tuláků v Tokiu: jejich hodnotový systém, poměr k práci, příčiny růstu této sociální skupiny po skončení války a cesty řešení problému.

Březen 1947 — výzkum prostitutek v souvislosti se sociálním a ekonomickým postavením žen v kapitalistické společnosti poválečného Japonska.

Prosinec 1945 až březen 1946 — rozsáhlý výzkum 11 továren s cílem studovat účinnost řízení, podíl dělníků na řízení a názorové trendy dělníků (opřeno např. o Hitachi).

Září 1949 až leden 1950 — výzkum 3500 podniků v Tokiu — rekonstrukce průmyslu po válce a reorientace na mírovou výrobu. Hlavním cílem bylo doporučit cesty přeměny, orientace mírového exportu a racionalizační návrhy.

1951 — obsáhlý výzkum Jokohamy a Tokia — průmyslové podniky a pracovníci: změna životního stylu související se vstupem do zaměstnání; bydlení, možnost kvalifikace.

Květen 1952 — výzkum žen zaměstnaných u státních drah (11 000 pracovnic). Výzkum byl inspirován odborovou organizací a ukázal, že požadavky žen jsou motivovány nejen prací samou, nýbrž i domácností a strukturou moci v dílně.

Duben 1953 — výzkum typu rodin, které hledají zaměstnání u státních drah. Šlo o výzkum všech životních podmínek zaměstnanců.

¹ *Researches on Labour Problems in Post War Japan*, Institut stran japonského textu, 44 stran anglického resumé.

Léto 1953 — výzkum průmyslových vztahů v dílnách u firmy Fuji Seimitsu. Zjištění pracovních podmínek zaměstnanců továrny na motory.

Červen 1956 až březen 1958 — rozsáhlý výzkum struktury a funkce odborových svazů. Výzkum podmínek, v nichž vzniká boj proti vedení. Zjištění příčin rostoucí role odborových předáků v provozech a vytváření odborových buněk v dílnách.

Prosinec 1959 — výzkum pasivity mládeže v odborovém hnutí, zjišťování příčin tzv. „profesní uvědomělosti“ jako vyššího typu než pouhá orientace na mzdu.

Listopad 1960 — výzkum racionalizace, inovačních cest a změn charakteru práce v závislosti na nové technice.

Srpen 1959 až červen 1961 — charakter odborových předáků. Příčiny byrokratizace japonských odborů, formování odborových svazů a jejich síly v poválečném Japonsku.

Červenec 1953 — výzkum trhu práce pro absolventy středních škol, zejména se zřetelem ke změnám ve školském systému po válce.

Říjen 1954 až březen 1955 — v rámci výzkumu UNESCO sledujícího vliv nové techniky na průmyslově vyspělé společnosti: výzkum Hitachi City. Šlo o zjištění změn celé lokality způsobených výstavbou moderního průmyslu.

Červenec 1956 až červenec 1959 — výzkum pracovníků loďařského průmyslu, který se ocitl v r. 1954 v krizi. Zkoumání vlivu nových investic v tomto průmyslu na změnu charakteru práce, na strukturu pracovníků (stálí, sezónní, smluvní). Zjištění podmínek, proč se určité odbory staly „militantními“.

Srpen 1957 až srpen 1958 — výzkum technických inovací v uhelném průmyslu a jejich vlivu na sociální strukturu horníků (5000 horníků). Rovněž vyšel ze zkoumání krize v r. 1954.

Říjen 1959 — výzkum technických inovací v automobilovém průmyslu Toyota. Uskutečnil se v rámci projektu UNESCO spolu s již uvedeným výzkumem v průmyslu uhelném, loďařském a ve stavebnictví.

Říjen 1959–1962 — výzkum trhu práce v oblasti Toyota. Šlo o výzkum důvodů preference různých odvětví průmyslu ze strany dělníků.

1945–1955 — několik výzkumů malých firem smluvně vázaných jako subdodavatelé velkých koncernů. Šlo o výzkum procesu kapitalistické akumulace a o zjištění, jak se odráží určující vliv hospodářské politiky koncernu na trhu práce a strukturu pracovních sil v malých podnicích. Studoval se i vliv industrializace na zaostalé oblasti země.

Únor 1965 až říjen 1966 — výzkum obchodní sítě v Sinkuju a Oji, zejména vlivu moderních velkoobchodních domů na pohyb zákazníků a jejich vztahu k tradičním malým krámkům.

Srpen 1953 — výzkum distribuce chudoby (2264 domácností v Toyama City). Výzkum sociální distribuce a příčin chudoby (organizován ve spolupráci s ministerstvem sociální péče).

Květen až říjen 1959 — výzkum životního minima dělníků. V tomto i dalších výzkumech šlo o zjištění vlivu státní ochrany chudých rodin, zprostředkovatelen práce a tzv. „reprodukce chudoby“. Jeden z výzkumů zjistil stálý trend „široce neurčitěho počtu domácností“, které se dostávají do skupiny vyžadující státní sociální péči.

Květen až červenec 1962 — výzkum ekonomické efektivnosti veřejných sociálních fondů. Šlo o zjištění, zda tyto fondy jsou reálné s to pomoci ekonomickému osamostatnění a pozdvihnoutí sociální skupiny s nejnižšími příjmy, a o to, jaké formy svépomoci jsou zde možné.

Červenec 1963 — výzkum postavení starých lidí v nejchudších rodinách (vzorek 6400 rodin).

Srpen 1966 — výzkum sociálního zabezpečení lesních dělníků. Problém sezónnosti jejich práce a odměňování v této době, vliv nové technologie na styl života dělníků z horských vesnic.

—

Práce je — jak je zřejmé — dobrou příručkou pro sociology v Japonsku, kteří jsou tak navzájem informováni o výsledcích své práce na různých místech. V tomto smyslu může být inspirující i pro nás. Navíc může být zajímavá i pro sociology a hospodářské pracovníky v jiných zemích, již proto, že ukazuje šíři záběru výzkumné práce i pestrost tematiky sociologie práce a její sepětí s ekonomikou v průmyslově vyspělém Japonsku.

Jaroslav Kohout

Problémy sociologie tisku

Kolektiv autorů, Novosibirsk 1969, vydavatelství Nauka.

Máme v ruce zatím jen první díl tohoto titulu, věnovaný otázkám historie, metodologie a metodiky tisku, a příslib, že v dalších dvou dílech budou shrnuty výsledky rozsáhlých sociologických výzkumů mínění čtenářů provedených novinami „Izvestija“, „Trud“ a „Literaturnaja gazeta“.

Prvé dvě kapitoly téměř třisetstránkové knihy jsou věnovány historii výzkumů čtenářů novin v SSSR. V první (V. P. Talonov: *V. I. Lenin a výzkum čtenáře*) je potvrzen záměr V. I. Lenina o konkrétní názory nejširší čtenářské obce na tisk. Ve druhé kapitole (V. Z. Kogan: *Z historie zkoumání čtenářů v předrevolučním Rusku*) jsou z nejrůznějších pramenů shromážděny bohaté materiály o charakteristikách čtenářské obce v carském Rusku. Další kapitola (B. V. Evladov: *Cíle a metody sociologických výzkumů v praxi zahraničního tisku*) podává sovětskému čtenáři základní informaci o současné praxi sociologických výzkumů masových komunikačních prostředků na Západě. Je psána